

Exploring the Teachers' Cyber Bullying Perception in terms of Various Variables

Tuncay AYAS¹ and Mehmet Barış HORZUM²

Abstract

The aim of this study is to explore teachers' what cyber bullying perception in terms of gender, rank, age, field, and ability to use tools which can use aim of cyber bullying. The participations of the survey include 140 teachers who have attended in-service training course conducted by Ministry of National Education. During the study, developed a scale is used by the researchers find out measure teachers' of cyber bullying perception. At the end of this study it has shown that teacher's measurement of cyber bullying perception of the teachers won't show any differences in terms of gender, rank, age, field and the ability to use tools.

Key Words: Cyber Bullying, Cyber Bullying Perception, Teacher.

Extended Summary

Dan Olweus, who is from Norway, conducted his first study in bullying in 1978, has pioneered the studies conducted up to today, It is noticeable that the subject of bullying among students gained importance in Norway at the end of the 1970's in this field a lot of studies had conducted about this topic all over European countries since 1980 (Boulton & Underwood, 1992; Sharp, 1995; Whitney & Smith, 1993) and the popularity of this studies became more attractive. In Turkey, the research on bullying has started since 2000 (Cinkir & Karaman-Kepenekci, 2003; Dolek, 2002; Piskin, 2002; Piskin, 2003; Piskin, 2005; Piskin & Ayas, 2005). The common problem known a face-face bullying had spread out in schools using modern technology and this expose new kind of bullying called cyber-bullying. The definition of cyber bullying is an individuals or a group act to harm other people reportedly and purposely using modern technology tools (Berand & Li, 2005; Keith & Martin, 2005). According to researches similarly in Turkey and abroad, kids have followed new technology closely, beside the fact that it is seen on kids have started cyber

¹ Sakarya University, tayas@sakarya.edu.tr

² Sakarya University, mhorzum@sakarya.edu.tr

bullied others, by adding those new technology tools face to face bullying (Arıca et al., 2008; Erdur-Baker, & Kavsut, 2007). According to Patchin & Hinduja (2006) lack of physical contact with the victim does not mean that bullying is less often and harmless. According the studies on cyber bullying, students 10% to 34% had cyber bullied and almost half of the student had known someone witness cyber bullying behaviors occurred (Bamford, 2005; Finn, 2004; Kowalksi & Limber, 2007; Mark, 2009; Martin, 2005; Patchin & Hinduja, 2006; Ybarra & Mitchell, 2004). Lately, there have been studies about bullying in Turkey. Erdur-Baker & Kavsut (2007) state in their studies that rate of cyber bully in Turkey is 28%, and the rate of cyber victims is 30% and in additional researches about cyber bullying show that 35.7% of the student had determined cyber bullying behavior 5.9% student were victim of cyber bullying (Arıca et al., 2008).

The teachers are not aware of that cyber bullying is a new and important problem among the students (Beran & Li, 2005, Chibbaro, 2007, Keith & Martin, 2005, Li, 2007). Although the teachers know that face to face bullying is a serious problem, only a few of them think that they can harm each other by using the communication technologies (Beran & Li, 2005). In Singh's study (2009) cyber bullying is more related to the Internet and e-mail. This shows that the teachers are aware of the problem on a small rate. In the study when cyber bullying and the age factor compared there is not a meaningful difference found. Teachers would be aware of it. When they are informed about cyber bullying problems in a tragic way by media, but then it is too late to do anything (Mark, 2009).

When the researches are studied it is seen that although the teachers' perception on cyber bullying is measured, there is not any information about whether this perception differs in gender, rank, branch. However, there is limited number of studies aiming to measure teachers' cyber bullying perception in Turkey (Sahin, Demirag & Aykac, 2009), there is not any studies about cyber bullying. This study is conducted to determine how well the teachers are perception of the problem existing among their students.

Method

The study had planned and conducted in accordance with cross-sectional survey technique. The population of the study includes 140 teachers who participated in an in-

service training conducted by Ministry of National Education in 2009-2010 academic years. These teachers are the volunteers for an in-service training conducted by Ministry of National Education. The tool used for gathering information is developed by the researchers. The scale is developed after the interviews with the teachers and review of the researches. For the validity report, in order to have a valid report in terms of content and appearance it is presented to 5 experts. At the end of the factor analysis the scale which consists of 14 items is found to be one factor structured. The 14 items', present in the scale, load values are between 0.46-0.78. The three factors present in the scale consist of the 44% of the variance. On this scale, teachers should use prevention program to protect student from cyber bullying. The scale's coefficient for 14 items is found to be .82. The results show that the scale is qualified enough to be used. The scale was in the appendix.

Result

Result of the study it is seen that the perception of the teachers about the cyber bullying is high and this perception do not show any difference in gender, rank, branch and the ability of using the tools of cyber bullying. These findings are consistent with the ones presented by Beran & Li (2005), Chibbaro (2007), Keith & Martin (2005), Li (2007) and Singh (2009). The studies done in the field show that there were previous studies on the perception of more teachers and teacher candidate but this perception is not handled in terms of different variables. In Turkey, there are new studies conducted about cyber bullying. These studies are about the prevalence of cyber bullying caused actions (Arıcak and oth., 2008; Erdur-Baker and Kavsut 2007; Topcu, Erdur-Baker and Capa-Aydin, 2008); which technological devices are used for cyber bullying (Erdur-Baker and Kavsut, 2007; Erdur- Baker and Topcu, 2008) and developing cyber bullying scale (Ayas and Horzum, 2010). Nevertheless, there is not any study about the school, where the bullying is the mostly seen places, personnel's perception. Determining the perception of the teachers about cyber bullying is enough to show how much they are informed about it. The first thing to do about the cyber bullying is to create perception. The fact that cyber bullying is done with the help of technological devices requires teachers to gain more literacy about technology.

Öğretmenlerin Sanal Zorbalık Algılarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi

Tuncay AYAS¹ ve Mehmet Barış HORZUM²

Öz

Bu araştırmanın amacı öğretmenlerin sanal zorbalık algıları ve bunların cinsiyet, kıdem, yaş, branş ve sanal zorbalık amacıyla kullanılabilir araçların kullanım düzeyi değişkenleri açısından incelenmesidir. Araştırmanın çalışma grubunu 2009-2010 öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından yürütülen hizmet içi eğitim kursuna katılan toplam 140 öğretmen oluşturmuştur. Araştırmada öğretmenlerin sanal zorbalık algılarını ölçmek üzere araştırmacılar tarafından geliştirilen ölçek kullanılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda öğretmenlerin sanal zorbalık algılarının; cinsiyet, kıdem, yaş, branş ve sanal zorbalık amacıyla kullanılabilir araçların kullanım düzeyi açısından farklılık göstermediği bulunmuştur.

Anahtar Sözcükler: Sanal Zorba, Sanal Zorbalık Algısı, Öğretmen.

Giriş

Toplumsal alanlarla karşılaştırıldığında okullar, öğrencilerin zamanlarını geçirdiği en güvenilir yer olarak görülmekte iken, son yıllarda okullarda yaşanan bazı olumsuz olaylar okulların güvenliğini tehdit eder hale gelmiştir. Okul ortamındaki olumsuz yaşantılar, öğrencilerin okula karşı olumsuz düşünceler geliştirmesine, hatta okuldan uzaklaşmalarına neden olmaktadır. Öğrencilerin okuldan soğumaları ve uzaklaşmalarına neden olabilecek olayların önemlilerinden biri de zorbalıktır. Okul ortamının zorbalıktan olabildiğince arınmış olması, okulun öğrenciler için güvenli ve mutluluk verici bir yer olarak algılanmasında etkili olabilecektir.

Zorbalık alanında 1978 yılında ilk çalışmasını yapan Norveçli araştırmacı Dan Olweus, bu alanda günümüze kadar yapılan çalışmalara da öncülük etmiştir. Akran zorbalığı

¹ Sakarya Üniversitesi, tayas@sakarya.edu.tr

² Sakarya Üniversitesi, mhorzum@sakarya.edu.tr

konusunun 1970'li yılların sonunda Norveç'te başlayıp 1980'li yıllardan itibaren tüm Avrupa ülkelerinde araştırılan konular arasında (Boulton ve Underwood, 1992; Sharp, 1995; Whitney ve Smith, 1993) araştırılma sayısının hızla arttığı görülmektedir. Türkiye'de zorbalıkla ilgili çalışmalar 2000'li yıllarda yapılmaya başlanmıştır (Ayas ve Pişkin, 2007; Ayas ve Deniz, 2008; Çinkır ve Karaman-Kepenekçi, 2003; Dölek, 2002; Pişkin, 2002; Pişkin, 2003; Pişkin, 2005; Pişkin ve Ayas, 2005).

Yapılan çalışmalarda zorbalık olaylarının yaygın bir sorun olduğu kabul edilmesine rağmen yetişkinler zorbalık olayını çoğu kez "çocuk oyunu" veya "şakalaşma" olarak görebilmekte ve yaşanan bu olayın sonucunda travmatik olayların ortaya çıkabileceğini düşünememektedirler (Hazler, 1996). Bazı öğretmenler, sadece fiziksel yaralanmalara neden olan olayları zorbalık olarak değerlendirmektedirler. Psikolojik saldırganlığı, kötü isim takmayı, çocukların birbirleriyle alay etmesini zorbalık olarak görmemektedirler (Orpinas, Horne ve Staniszewski, 2003). Zorbalık olarak bilinen bazı davranışlar, öğretmen ve öğrenciler tarafından zorbalık olarak değerlendirilmediği için bu davranışlara karşı herhangi bir önlem alınmasına gerek görmemektedirler. Öğretmenler tarafından gerekli hassasiyet gösterilmeyen bu davranışlar, öğrenciler arasında da sorun olarak görülmeyeceği için bu davranışları öğrenciler birbirlerine yapmaya devam edeceklerdir (Ayas, 2008).

Gözlem yoluyla yapılan bir çalışmada, zorbalık olaylarına müdahale eden öğretmenlerin oranının %18 olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada öğrencilerin %35'i öğretmenlerin, %25'i de yöneticilerin zorbalık olaylarıyla ilgilendiğini ifade etmişlerdir. Araştırmada öğretmenlerin %65'inin zorbalık olaylarıyla ilgilenmediği bulunmuştur (Limber, 2002). Dake, Price ve Telljohan (2003) öğretmenlerin zorbalık olaylarıyla ilgilenmemelerinin, zorbaca davranışlar konusunda yeterli bilgiye sahip olmamalarından kaynaklandığını belirtmişlerdir. Öğretmen adaylarının zorbalıkla ilgili sahip oldukları tutum ve düşüncelere bakıldığında bayan öğretmen adaylarının, erkek öğretmen adaylarına göre zorbalığa yönelik daha negatif tutuma sahip oldukları bulunmuştur. Bunun yanında öğretmen adaylarının üst sınıflarda zorbalıkla başa çıkmada alt sınıflara göre daha çok kendine güvendiği bulunmuştur (Siu, 2004).

Okullarında zorbalığın olduğunu inkar etmek isteyen öğretmenler bulunmaktadır (Rigby, 1994). Bu nedenle öğretmenler ve öğretmen adayları arasında, zorbalık problemi bilincinin artırılması gerekmektedir. Zorbalık konusunda öğretmenlerin bilgisini artırmak ve onlara yardım etmek, bu tür olaylarla karşılaştıklarında nasıl müdahale edebilecekleri konusunda farkındalık sağlar (Newman- Carlos ve Horne, 2004).

Okullarda yaygın bir sorun olan yüz yüze zorbalığın teknolojik araçlar kullanılarak yapılmaya başlanmasıyla sanal zorbalık olarak bilinen yeni bir zorbalık türü öğrenciler arasında görülmeye başlamıştır. Sanal zorbalıkla ilgili yapılan çeşitli tanımlar incelendiğinde bir birey ya da grubun bilgi ve iletişim teknolojilerini (internet, bilgisayar, cep telefonu vb.) kullanarak kasıtlı ve sürekli başkalarına zarar vermeye çalışmasına sanal zorbalık denilmektedir (Beran ve Li, 2005; Keith ve Martin, 2005; Li, 2007). Yurt dışında olduğu gibi Türkiye’de de teknolojik gelişmeleri yakinen takip eden gençlerin sanal zorbalık olaylarını gerçekleştirdikleri (Arıca ve diğerleri, 2008; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007) görülmektedir.

Patchin ve Hinduja’ya (2006) göre sanal zorbalıkta zorbanın mağdurla fiziksel temasının olmaması, zorbalığın daha az sıklıkla ya da daha az zarar verici olduğunu göstermez. Sanal zorba, elektronik yollarla mağdurun evine, odasına kadar girip hemen yan odadaki ailesinin bile haberi olmadan mağduru zorbalığa maruz bırakabilir (Beale ve Hall, 2007).

Shariff’e (2005) göre sanal zorbalığın üç özelliği vardır. İlki; zorba tarafından bakıldığında zorbalığı yapan kişinin kimliğinin belli olmamasıdır. Bu durum mağduru daha çok travmatize etmektedir. İkinci özellik yapılan zorbalığa sayısız kişinin seyirci olabilmesi yani bundan haberdar olabilmesidir. Üçüncü özellik ise cinsel tacizdir. Utanç veren bu durum mağdurun yardım istemesinin önündeki en büyük engeldir.

Sanal zorbalıkla ilgili çalışmalar incelendiğinde öğrencilerin %10 ile %34 oranları arasında sanal zorbalığa maruz kaldıkları ve yarıdan fazlasının sanal zorbalığa şahit olduğu bulunmuştur (Bamford, 2005; Beran ve Li, 2005; Finn, 2004; Kowalksi ve Limber, 2007; Mark, 2009; Li, 2007; Martin, 2005; Patchin ve Hinduja, 2006; Smith ve diğerleri, 2006; Ybarra, Mitchell, 2004; Williams ve Guerra, 2007). Türkiye’de sanal zorbalıkla ilgili yeni

yeni çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Erdur-Baker ve Kavsut (2007) araştırmalarında Türkiye'deki sanal zorba oranının %28, sanal mağdur oranının ise %30'a ulaştığını ifade etmişlerdir. Arıca ve diğerleri (2008) öğrencilerin %35.7'sinin sanal zorbalık davranışları sergiledikleri, %5.9'unun sanal zorbalık mağduru olduklarını bulmuşlardır.

Literatür incelendiğinde sanal zorbalığın yaygın bir sorun olduğu görülmektedir. Sanal zorbalığa maruz kalan bireyler, bu durumdan olumsuz şekilde etkilenmektedir. Sanal zorbalığa maruz kalan bireylerde düşük öz saygı, üzüntü, hayal kırıklığı, psikosomatik belirtiler, okul devamsızlığı, toplumsal uyum bozukluğu, okul korkusu, akademik başarısızlık, yalnızlık, anksiyete, depresyon, teknoloji kullanmaktan kaçınma ve intihar gibi ciddi sorunlar görülmektedir (Bargh ve McKenna, 2004; Campell, 2005; Tritt ve Duncan; 1997; Ybarra ve Michell, 2004).

Sanal zorbalık olayları mağdurlarında ciddi psikolojik problemlere neden olmasına rağmen öğretmenlerin çoğunluğu sanal zorbalığın gençler arasında önemli bir problem olduğunun farkında değildir (Beran ve Li, 2005; Chibbaro, 2007, Keith ve Martin, 2005; Li, 2007). Öğretmenlerin çok az bir kısmı öğrencilerin iletişim teknolojilerini kullanarak bir birlerine zarar vereceğini düşünmektedirler (Beran ve Li, 2005). Singh (2009) araştırmasında öğretmenlerin sanal zorbalığın daha çok internet ve e-posta ile gerçekleştiğini düşündüklerini bulmuştur. Bu durum sanal zorbalığın farkında olan öğretmenlerin de sanal zorbalığın kısıtlı bir oranının farkında olduğunu göstermektedir. Ayrıca öğretmenlerin sanal zorbalık algıları ile yaş arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Mark (2009) öğretmenlerin, mağdurun medyada olumsuz bir şekilde yer almasıyla sanal zorbalık olaylarını fark ettiklerini ancak o zamanda çok geç kalmış olduklarını ifade etmektedir.

Öğrenciler, sanal zorbalık olaylarının önlenmesinde en yetkili kişiler olarak öğretmenleri görmesine rağmen öğretmenlerin ancak %30'u sanal zorbalık olaylarının farkındadır (Mark, 2009). Bir sorunun çözümlenmesi için öncelikle sorunun farkında olunması daha sonraki dönemde de bu sorunu çözmek için neler yapılması gerektiği üzerinde düşünülmelidir. Problemin farkına varılamadığı takdirde o problemi çözmek için hiçbir

çaba gösterilmez. Literatür incelendiğinde öğretmenlerin çok azının sanal zorbalığı bir problem olarak gördüğü ortaya çıkmaktadır.

Yurt dışında sanal zorbalık ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde öğretmenlerin sanal zorbalık algılarının ölçülmesine rağmen, bu durumun cinsiyet, kıdem, branş gibi değişkenler bakımından farklılık gösterip göstermediğinin konu edilmediği görülmektedir. Türkiye'deki literatür taraması sonucunda öğretmenlerin zorbalık algılarını belirlemeyi amaçlayan sınırlı sayıda araştırmaya rastlanırken (Şahin, Demirağ ve Aykaç, 2009), öğretmenlerin sanal zorbalık algılarını belirlemeye yönelik araştırmaya rastlanmamıştır. Öğretmenlerin, öğrenciler arasında görülen sanal zorbalık olaylarına yönelik algılarını ve bu algıların çeşitli değişkenler açısından farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla böyle bir araştırmaya gerek duyulmuştur.

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırma, tarama modellerinden kesitsel tarama modeline uygun olarak planlanmış ve yürütülmüştür. Kesitsel tarama modeli değişkenlerin bir kez ölçüldüğü diğer değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğinin belirlemeyi amaçlayan araştırma modelidir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın katılımcılarını, 2009-2010 öğretim yılında MEB tarafından yürütülen hizmet içi eğitim kursuna katılan toplam 140 öğretmen oluşturmaktadır. Bu öğretmenler, MEB tarafından düzenlenen, Türkiye'nin farklı illerinden gönüllü katılımı olan bir hizmet içi eğitim kursuna katılan kişilerdir. Çalışmaya katılan öğretmenlerin demografik özellikleri incelendiğinde 95'i kadın, 45'i erkek; 37'si 26-30, 42'si 31-35, 34'ü 36-40 ve 27'si ise 40 ve üzeri yaş aralığında; 26'sı 1-5 yıl, 41'i 6-10 yıl, 48'i 11-15 yıl ve 25'i ise 16 yıl ve üzeri aralığında deneyime sahip, 93'ü sınıf öğretmeni iken 47'si branş öğretmenidir. Öğretmenlerin tamamı ilköğretim okullarında görev yapmaktadır. Bu grubun katılımcı olarak seçilmesinin nedeni gönüllü katılımlı bir etkinliğe Türkiye'nin farklı illerinden

katılan öğretmenleri içermesi ve gönüllü olarak ölçeği cevaplamak istemeleridir. Bunun yanında çok farklı illerden ve branşlardan katılan öğretmenlerin heterojen bir yapı oluşturmaları tercih edilmelerinin diğer nedenidir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada kullanılan veri toplama aracı, araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Ölçek öğretmenlerle yapılan görüşmeler ve literatür incelemesi ile oluşturulmuştur. Literatür incelemesi ve görüşme sonuçlarından yola çıkılarak 20 maddelik bir ölçek oluşturulmuştur. Ölçekte yer alan maddelerle ilgili katılma düzeyini ifade etmek için 5'li Likert tipi dereceleme kullanılmıştır. Bu dereceleme "*Her zaman (5), Sık sık (4), Ara sıra (3), Nadiren (2) ve Hiçbir zaman (1)*" şeklinde oluşturulmuştur.

Geçerlik çalışmalarında öncelikli olarak kapsam ve görünüş geçerliği için başvurulacak olan uzmanlar belirlenmiştir. Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri ve Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanındaki 4 öğretim üyesinden ölçekle ilgili uzman görüşü alınmıştır. Alınan uzman görüşleri doğrultusunda ölçek 15 maddeye düşürülmüştür. 15 maddelik ölçek toplam 90 öğretmene uygulanmış ve elde edilen verilere yapı geçerliği için açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizinde ölçekte yer alacak faktörlerin belirlenmesinde faktörlerin öz değerlerinin 1, maddelerin yük değerinin en az .30, maddelerin tek bir faktörde yer alması ve iki faktörde yer alan faktörler arasında ise en az .10 fark olmasına dikkat edilmiştir (Büyüköztürk, 2009).

Açımlayıcı faktör analizinin yapılabilmesi için öncelikle örneklemin yeterliliğini test eden KMO testine bakılmıştır. KMO değeri .78 olarak bulunmuştur. Büyüköztürk'e (2009) göre bu değer .70'den büyük olması örneklemin büyüklüğünün yeterliliğini göstermektedir. İkinci olarak Bartlett'in Sphericity testine bakılarak ($\chi^2 = 3470.59$, $p=.000$) elde edilen verilerin faktör analizi yapmaya uygun olduğu tespit edilmiştir (Büyüköztürk, 2009). Bu bilgilerden sonra faktör analizinde 15 maddenin öz değeri 1 olacak şekilde temel bileşenler analizi öncelikli olmak üzere varimax (25) eksen döndürmesi gerçekleştirilmiştir.

Faktör analizinde ölçekteki ikinci maddenin yük değeri .30'un altında olduğu için çıkarılmış ve tekrar faktör analizi yapılmıştır. İkinci faktör analizi sonucunda 14 maddelik

ölçek tek faktörlü bir yapıya sahip olarak bulunmuştur. İkinci faktör analizinde KMO değeri .74 olarak bulunmuştur. Ölçeğin faktör analizine yönelik veriler Tablo 1’de yer almaktadır.

Ölçekte yer alan 14 maddenin faktörlerdeki yük değerleri 0.49-0.79 arasında değişmektedir. Ölçekte yer alan 14 madde toplam varyansın %41.7’sini açıklamaktadır. Ölçekte yer alan 4. madde olan “Öğretmenler, öğrencilere sanal zorbalığı önlemek için bir program uygulamalıdır” örnek maddedir. Ölçeğin 14 maddelik iç tutarlık katsayısı .82 olarak bulunmuştur. Elde edilen sonuçlar ölçeğin kullanılabilir olduğunu gösterebilecek niteliktedir. Ölçekte toplam 3 ters madde bulunmaktadır. Ölçekten 14 ile 70 arasında puan alınabilmektedir. Puanların artması öğretmenlerin sanal zorbalık ile ilgili algılarının arttığını göstermektedir.

Geçerlik güvenirlik çalışmaları yapılan ölçeğe öğretmenlerin demografik bilgilerini içeren bir bölüm eklenmiştir. Bu bölümde cinsiyet, kıdem, yaş, branş ve sanal zorbalık amacıyla kullanılacak araçların kullanım düzeyi ile ilgili sorular yer almaktadır.

Tablo 1. Ölçeğin madde ortak varyansları

Madde	Ortak Faktör Varyans	Madde	Ortak Faktör Varyans
m1	.601	m8	.711
m2	.770	m9	.709
m3	.627	m10	.664
m4	.628	m11	.494
m5	.641	m12	.741
m6	.647	m13	.793
m7	.702	m14	.545
Öz Değer (Top.= 5.8) Açıklanan Varyans % Toplam = 41.7			

Sanal zorbalık amacıyla kullanılacak araçların kullanım düzeyi ile ilgili olarak ölçeğe 14 madde eklenmiştir. Bu maddelerden ikincisi “Cep telefonundan video veya ses kaydı yapabilirim”dir. Öğretmenlerin bu maddelere “yeterliyim” ile “yeterli değilim” seçeneği bulunmaktadır. 8 ya da daha çok maddeye yeterliyim diyen öğretmenler yeterli, diğerleri ise yetersiz olarak sınıflanmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada veriler yüz yüze uygulanan anketlerle elde edilmiştir. Toplanan veriler SPSS 13.0 paket programına girilerek çözümlenmiştir. Çözümlemede öncelikle verilerin normal dağılım gösterip göstermediğine 140 veri olduğu için Tek Örneklem Kolmogorov-Smirnov testi ile bakılmış ve Z değeri 0.703, ve p değeri .05’ten büyük olduğu için verilerin normal dağıldığı anlaşılmıştır. Bu nedenle parametrik testler kullanılmasına karar verilmiştir. Cinsiyet ve branş için t-testi, yaş ve kıdem için ANOVA testi yapılmıştır. Büyüköztürk’e (2009) göre tarama türü araştırmalarda bir gözenekteki kişi sayısı 20’nin altında olduğunda parametrik olmayan testler kullanılması gerekmektedir. Sanal zorbalık amacıyla kullanılacak araçların kullanım düzeyinde yeterli olduğunu ifade eden öğretmen sayısı 15 olduğu için parametrik olmayan testlerden Mann Whitney U testi kullanılmıştır. İstatistiklerde .05 anlamlılık düzeyi temel alınmıştır.

Bulgular

Araştırmada öncelikle öğretmenlerin sanal zorbalık algıları betimsel olarak ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Öğretmenlerin sanal zorbalık algılarıyla ilgili her bir madde ve toplam puan ortalama ve standart sapmaları Tablo 2 ‘de yer almaktadır.

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmenlerin sanal zorbalık algı ölçeğinde yer alan maddelerin tamamında ortalama değer üzerinde puan aldıkları görülmektedir. Ayrıca ölçekten alınan toplam puan ortalamasının 55 olduğu dikkate alındığında bu puanın en yüksek puan olan 70’e çok yakın olmasa da yine de yüksek bir değer olduğu söylenebilir.

Tablo 2. Madde ve toplam puan ortalama ve standart sapmaları

Maddeler	\bar{x}	Ss
m1	3.96	1.172
m2	3.61	1.084
m3	4.28	.906
m4	4.13	.951
m5	4.17	.921
m6	3.61	1.142
m7	4.06	1.044
m8	4.29	.971
m9	3.84	1.008
m10	4.04	1.255
m11	4.07	1.279
m12	3.81	.910
m13	3.66	.979
m14	4.06	1.120
Toplam	55.60	6.131

Öğretmenlerin sanal zorbalık algıları cinsiyet, kıdem, yaş, branş ve sanal zorbalık amacıyla kullanılabilir araçların kullanım düzeyi değişkenlerinde farklılık olup olmadığı sırasıyla incelenmiştir. İlk olarak öğretmenlerin sanal zorbalık algılarının cinsiyetlerine göre farklılık gösterip göstermediğine t-testi ile bakılmıştır.

Tablo 3. Öğretmenlerin sanal zorbalık algılarının cinsiyete göre değişimi t-testi sonuçları

Cinsiyet	N	\bar{x}	Ss	sd	t	p
Kadın	95	54.98	5.765	138	1.754	.082
Erkek	45	56.91	6.721			

Tablo 3 incelendiğinde öğretmenlerin sanal zorbalık algılarında cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir ($t_{(138)} = 1.754$, $p > .05$). Bu bulgu öğretmenlerin sanal zorbalık algılarının cinsiyetlerine göre farklılaşmadığını ortaya koymaktadır.

Araştırmada ikinci olarak öğretmenlerin sanal zorbalık algılarının kıdemlerine göre farklılık gösterip göstermediğine ANOVA testi ile bakılmıştır. Test sonucunda elde edilen sonuçlar Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. Öğretmenlerin sanal zorbalık algılarının kıdeme göre değişimi ANOVA sonuçları

Kıdem	N	\bar{x}	Ss		Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
1-5 Yıl	26	56.23	6.677	Gruplararası	237.094	3	79.031	2.155	.096
6-10 Yıl	41	55.59	5.608						
11-15 Yıl	48	56.65	5.610						
16 Yıl ve üzeri	25	52.96	6.883	Gruplarıçi	4988.506	136	36.680		
Toplam	140	55.60	6.131	Toplam	5225.600	139			

Tablo 4 incelendiğinde öğretmenlerin sanal zorbalık algıları kıdemlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F_{(3,136)}=2.155$, $p>.05$). Öğretmenlerin sanal zorbalık algıları kıdeme göre anlamlı bir şekilde değişmemektedir.

Araştırmada üçüncü olarak öğretmenlerin sanal zorbalık algılarının yaşlarına göre farklılık gösterip göstermediğine ANOVA testi ile bakılmıştır. Test sonucunda elde edilen sonuçlar Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5. Öğretmenlerin sanal zorbalık algılarının yaşa göre değişimi ANOVA sonuçları

Yaş	N	\bar{x}	ss		Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
26-30	37	55.73	6.140	Gruplararası	56.565	3	18.855	.496	.686
31-35	42	55.21	5.058						
36-40	34	55.00	6.683						
41 ve üzeri	27	56.78	7.040	Gruplarıçi	5169.035	136	38.008		
Toplam	140	55.60	6.131	Toplam	5225.600	139			

Tablo 5 incelendiğinde öğretmenlerin sanal zorbalık algıları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($F_{(3,136)} = .496$, $p>.05$).

Araştırmada dördüncü olarak öğretmenlerin sanal zorbalık algılarının branşlarına göre farklılık gösterip göstermediğine t-testi ile bakılmıştır. Test sonucunda elde edilen sonuçlar Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6. Öğretmenlerin sanal zorbalık algılarının branşlarına göre t-testi sonuçları

Branş	N	\bar{x}	Ss	sd	t	P
Sınıf	93	55.72	5.911	138	.326	.745
Branş	47	55.36	6.605			

Tablo 6 incelendiğinde öğretmenlerin sanal zorbalık algıları branşlarına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t_{(138)} = .326, p > .05$). Öğretmenlerin sanal zorbalık algıları branşa bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmemektedir.

Araştırmada son olarak öğretmenlerin sanal zorbalık algılarının, sanal zorbalık amacıyla kullanılabilir araçların kullanım düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğine Mann Whitney U-Testi ile bakılmıştır. Test sonucunda elde edilen sonuçlar Tablo 7'de yer almaktadır.

Tablo 7. Öğretmenlerin sanal zorbalık algılarının sanal zorbalık araçlarını kullanma becerilerine göre Mann Whitney U-Testi sonucu

Düzye	N	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplamı	U	p
Yeterli	15	70.97	1064.50	930.5	.962
Yetersiz	125	70.44	8805.50		
Toplam	140				

Tablo 7 incelendiğinde öğretmenlerin sanal zorbalık algıları, sanal zorbalık amacıyla kullanılabilir araçların kullanım düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($U=930.5, p > .05$). Öğretmenlerin sanal zorbalık algıları, sanal zorbalık amacıyla kullanılabilir araçların kullanım düzeylerine göre anlamlı bir şekilde değişmemektedir.

Sonuç ve Tartışma

Sanal zorbalık olayları bilişim teknolojileri kullanılarak her yerde gerçekleştirilebilir olmasına rağmen öğrencilerin arkadaşlarıyla etkileşim içinde buldukları ve birbirleriyle sorun yaşadıkları yer olan okullarda gerçekleşme oranı daha yüksektir. Sanal zorbalık olayları okul dışında herhangi bir yerde gerçekleşse bile sanal zorbalığın en önemli kaynaklarından biri öğrencilerin okulda yaşadıkları olumsuz yaşantılardır. Bu yönüyle

sanal zorbalık olaylarının okullarda ele alınması önem kazanmaktadır. Okullarda sanal zorbalık olaylarını tespit edecek ve bunlarla ilgili önlem alma görevini üstlenecek olan kişiler büyük oranda öğretmenlerdir. Bu nedenle öğretmenlerin sanal zorbalığın ne olduğu, sonuçlarının neler olacağı ve önleme yollarını bilmeleri yani sanal zorbalık algıları oldukça önemlidir. Bu araştırmada öğretmenlerin sanal zorbalık algıları ve bunların çeşitli değişkenler açısından incelenmesi konu edilmiştir.

Yapılan araştırma sonucunda öğretmenlerin sanal zorbalık algı ölçeğinde yer alan tüm maddeler ve toplam ortalama puanın yüksek olduğu görülmüştür. Bu bulgular Beran ve Li (2005), Chibbaro (2007), Keith ve Martin (2005), Li (2007) ve Singh'in (2009) bulguları ile tutarlı değildir. Bu farklılığın nedeni olarak öncelikle kültür farklılığı düşünülebilir. Bunun yanında bu araştırmada doğrudan öğretmenlerin algıları ölçülürken Beran ve Li (2005), Chibbaro (2007), Keith ve Martin (2005), Li (2007) ve Singh'in (2009) çalışmalarında öğrencilerin öğretmenlerle ilgili algıları sorulduğundan dolayı bir ölçüm söz konusudur. Farklılığın kaynağında ölçümün dolaylı ve doğrudan olması görülebilir.

Yine bu araştırmada öğretmenlerin sanal zorbalık algı puanlarının yüksek olmasında öğretmenlerin katıldıkları hizmet içi eğitim programında teknolojinin olumlu ve olumsuz yönleri ile ilgili bilgilerin verilmesi ve ölçeğin başında verilen sanal zorbalık tanımı etkili olmuş olabilir. Eğer etki seminerden kaynaklanıyorsa öğretmenlerin sanal zorbalık algılarını artırmak için öğretmenlere seminer verilmesi önerilebilir. Ancak algının yüksek olmasındaki asıl kaynağın verilen seminer olup olmadığı diğer çalışmalarla ön ve son ölçümler yapılarak daha net ortaya koyulabilir. Ayrıca öğretmenlerin sanal zorbalık algılarının yüksek olması sanal zorbalık olaylarına gösterecekleri tepkilerde nasıl bir etkiye neden olduğu araştırılabilir diğer bir konu olarak önerilmektedir.

Öğretmenlerin sanal zorbalık algıları cinsiyet, kıdem, yaş, branş ve sanal zorbalık amacıyla kullanılacak araçların kullanım düzeyi açısından anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur. Çalışmanın yapıldığı grupta yer alan öğretmenlerin sanal zorbalık algılarının çeşitli değişkenler açısından farklılık göstermemesi çalışma grubunda yer alan öğretmenlerin sanal zorbalık olaylarını önemsemeleri ve algılamaları açısından birbirine denk olduklarını gösterebilecek niteliktedir. Bu durum öğretmenlerin sanal zorbalık ile

ilgili algılarının yeterli ya da yetersiz düzeyde olduğu anlamını taşımamaktadır. Puan ortalamalarının yüksek olması anlamlı farklılığın çıkmamasının kaynağı olabilir. Bunun yanında araştırmamanın katılımcı sayısının düşük olması verilerin dağılımına etki edeceğinden farklılık çıkmamasının bir diğer nedeni olabilir. Bu nedenle bundan sonraki araştırmalarda daha geniş bir örneklem grubu ile konunun araştırılması gerekmektedir.

Alanyazındaki çalışmaların daha çok öğretmen ve öğretmen adaylarının sanal zorbalık algı düzeylerini konu edinmekte olduğu ancak algılarının çeşitli değişkenler açısından ele alınmadığı görülmektedir. Bundan sonraki çalışmalarda bu konuya yönelik çalışmalar yapılabilir.

Günümüzde okullarda teknoloji sınıflarının açılması ve teknoloji okuryazarlığı ile ilgili derslerin yer alması, diğer derslerde teknoloji yoluyla araştırmaya yönelik görevlerin yer alması öğrencilerin teknoloji ile daha çok uğraşmalarına neden olmaktadır (Altun, 2005). Bu yönüyle sanal zorbalığın kaynağı niteliğinde olan teknolojik araçların bilinçli kullanımını sağlayacak teknoloji okuryazarlığı kazandırılması önemli bir boyut olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanal zorbalık olaylarının teknolojik araçlar vasıtası ile gerçekleşmesi öğretmenlerin bu olayları fark etmeleri ve gerekli önlemleri alabilmeleri için teknolojik okuryazarlık düzeylerinin artırılmasını da gerektirmektedir. Öğretmenlerin sanal zorbalık algılarının artırmanın diğer bir yolu ise öğretmen yetiştiren fakültelerde sanal zorbalık ile ilgili yetiştirme eğitimlerinin yapılmasıdır. Yapılacak eğitimler öğretmen adaylarının algı düzeylerinin oluşması ve artması açısından sürece katkı sağlayacak nitelikte görülmektedir.

Zorbalık olayları okul ortamında yaşanmış olsa da sorunun çözümünde sadece okul personelinin göstereceği çaba yeterli olmayabilir. Bu nedenle öğrencilerle ilişkisi olan öğretmenin, yöneticilerin, okul psikolojik danışmanının, ailelerin ve eğitim sistemi içerisinde olan ilgililerin zorbalık konusunda duyarlı olması ve bu sorunun çözülmesi için gerekli hassasiyeti göstermesi gerekmektedir. İlgili kişilerin bu hassasiyeti göstermeleri için zorbalık hakkında gerekli bilgiye sahip olmaları ve bu sorunlarla karşılaştıklarında neler yapabilecekleri konusunda bilinçli olmaları gerekmektedir (Ayas, 2008).

Kaynaklar

- Altun, A. (2005). *Gelişen Teknolojiler ve Yeni Okuryazarlıklar*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Aricak, T.; Siyahhan, S.; Uzunhasanoglu, A.; Saribeyoglu, S.; Cıplak, S.; Yılmaz, N. ve Memmedov, C. (2008). Cyberbullying among Turkish Adolescents. *Cyberpsychology & Behavior*, 11(3), 253-261.
- Ayas, T ve Pişkin, M. (2007). Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formunun Geliştirilmesi. İzmir: IX. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi 17-19 Ekim 2007.
- Ayas, T. ve Horzum, M.B. (2010). Sanal Zorba/Kurban Ölçek Geliştirme Çalışması. *Akademik Bakış Dergisi, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 19, 1-17.
- Ayas, T. (2008). *İlköğretim okullarına yönelik geliştirilen zorbaca davranışları önleme programının etkinliğinin test edilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ayas, T. ve Deniz, M. (2008). The prevalence and nature of bullying in primary schools (Turkish Sample). *International Conference on Education. 26-29 May, 2008. Athens, Greece*.
- Bamford, A. (2005). Cyber-bullying. *Classroom*, 25(1), 18-19.
- Barg, J.A. ve McKenna, K.Y.A. (2004). The internet and social life. *Annual Review of Psychology*, 55, 573-590
- Beale, A.V. ve Hall, K.R. (2007). *Cyberbullying: What School Administrators (and Parents) Can Do*. The Clearing House, 81(1), 8-12.
- Beran, T., ve Li, Q. (2005). Cyber-harassment: a study of a new method for an old behavior. *Journal of Educational Computing Research*, 32(3), 265-277.
- Boulton M.J. ve Underwood, K. (1992). Bully/victim problems among middle school children. *British Journal of Educational Psychology*, 62 (1), 73- 87.

- Büyüköztürk, Ş. (2009). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı: İstatistik, Araştırma Deseni, SPSS Uygulamaları ve Yorum* (9.baskı). Ankara: Pegem Yayınları.
- Chibbaro, J.S. (2007). School counselors and the cyberbully: Interventions and implications. *Professional School Counselor*, 11(1), 65-68.
- Çınkır, Ş. ve Karaman-Kepekençi, Y. (2003). Öğrenciler arası zorbalık. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 34, 236–253.
- Dake, J.A., Price, J.H. ve Telljohann, J.K. (2003). The nature and extend of bullying at school. *Journal of School Health*, 73 (5), 173–181
- Dölek, N. (2002). *İlk ve ortaöğretim okullarındaki öğrenciler arasında zorbaca davranışların incelenmesi ve zorbalığı önleme tutumu geliştirilmesi programının etkisinin araştırılması*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Erdur-Baker, Ö. ve Kavşut, F. (2007). Akran Zorbalığının Yeni Yüzü: Siber Zorbalık. *Eğitim Araştırmaları*, 27, 31-42.
- Erdur-Baker, Ö. ve Topçu, Ç. (2008). Siber Zorbalık. Ed: Deryakulu, D. *Bilişim Teknolojileri Öğretiminde Sosyo-Psikolojik Değişkenler*. Ankara: Maya Akademi.
- Finn, J. (2004). Survey of online harassment at a university campus. *Journal of interpersonal violence*, 19, 468-483.
- Hazler, R.J. (1996). *Breaking the Cycle of Violence: Interventions for Bullying and Victimization*. Washington, DC: Taylor & Francis.
- Keith, S. ve Martin, M.E. (2005). Cyber-Bullying: Creating a Culture of Respect in a Cyber World. *Reclaiming Children and Youth*, 13, 224-228
- Kowalski, R.M. ve Limber, S.P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *The Journal of adolescent health: official publication of the Society for Adolescent Medicine*, 41(6), 22-30.

- Li, Q. (2007). New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. *Computers in Human Behavior, 23*, 1777-1791.
- Limber, S.P. (2002). Bullying among children and youth. Proceeding of the educational forum on adolescent healthy: Youth bullying. Chicaco: American Medical Association. <http://www.ama-assn.org/ama1/pub/upload/mm/39/youthbullying>
- Mark, L.K. (2009). *Student, educator, and parent perceptions of cyber bullying in three Hawai'i middle schools*. Unpublished thesis. University of Hawai'i Educational Psychology.
- Martin, M.E.M.B. (2005). The causes and nature of bullying and social exclusion in schools. *Eeducation Journal 86*, 28-30
- Newman-Carlson, D. ve Horne, A.M. (2004). Bully busters: A psycho educational intervention for reducing bullying behavior in middle school students. *Journal of Counseling Development, 82*, 259-267
- Orpinos, P., Horne, A. M. and Staniszewski, D. (2003). School bullying: Changing the problem by changing the school. *School Psychology Review. 32*, 431-444.
- Patchin, J.W. and Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the school yard: A preliminary look at cyber bullying. *Youth Violence and Juvenile Justice, 4(2)*, 148-169
- Pişkin, M. (2002). Okul zorbalığı: Tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 2(2)*, 531-562.
- Pişkin, M. (2003). Okullarımızda yaygın bir sorun: Akran zorbalığı. *Yedinci Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi*. Malatya, İnönü Üniversitesi: 11-13 Haziran.
- Pişkin, M. (2005). *Okulda Akran Zorbalığı*. Ankara Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü Özel Eğitim Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Bölümü "Okullarda Şiddet" Paneli. Ankara: 12 ocak 2005.
- Pişkin, M. ve Ayas, T. (2005). Lise öğrencileri arasında yaşanan akran zorbalığı olgusunun okul türü bakımından karşılaştırılması. *VIII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik*

Kongresi'nde sunulmuş bildiri (21–23 Eylül) Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, İstanbul.

- Rigby, K. (1994) School bullies. *Independent Teacher*, 10 (2), 8–9.
- Shariff, S. (2005). Cyber-dilemmas in the new millennium: School obligations to provide student safety in a virtual school environment. *McGill Journal of Education*, 40(3), 467-487.
- Sharp, S. (1995). How much does bullying hurt? The effects of bullying on personal well-being and educational progress of secondary aged students. *Educational and Child Psychology*, 12, 81–88.
- Singh, A. (2009). Teacher's perceptions of the cyberbullying amongst upper-primary students. <http://www.scribd.com/doc/17230829/Research-on-Teachers-View-Point-of-Cyber-Bullying> adresinden 14.02.2010 tarihinde erişilmiştir
- Siu, C.K. (2004). *Pre-Service Teachers' Attitude About School Bullying: A New Perspective*. Unpublished master thesis. Calgary University: Canada.
- Smith, P., Mahdavi, J., Carvalho, M. ve Tippett, N. (2006). An investigation into cyberbullying, its forms, awareness and impact, and the relationship between age and gender in cyberbullying. A Report to the Anti-Bullying Alliance. <http://www.dcsf.gov.uk/research/data/uploadfiles/RBX03-06.pdf> adresinden 09.08.2009 tarihinde erişilmiştir.
- Şahin, M.; Demirağ, S. ve Aykaç, F. (2009). Anasınıfı öğretmenlerinin akran zorbalığı ile ilgili algıları. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17, 1-16.
- Topçu, Ç., Erdur-Baker, Ö. ve Çapa-Aydın, Y. (2008). Examination of cyber bullying experiences among turkish students from different school types. *CyberPsychology & Behaviour*, 11(6), 643-648.

- Tritt, C. ve Duncan, R.D., (1997). The relationship between childhood bullying and young adult self-esteem and loneliness. *Journal of humanistic education and development, 36*, 35-44.
- Whitney, I. ve Smith, P.K. (1993). A survey of the nature and extent of bullying in junior/middle and secondary schools. *Educational Research, 35* (1), 3–25.
- Willard, N. (2005). Educator’s Guide to Cyberbullying and Cyberthreats. <http://www.cyberbully.org/cyberbully/docs/cbcteducator.pdf> adresinden 08.09.2009 tarihinde erişilmiştir
- Williams, K.R. ve Guerra, N.G. (2007). Prevalence and predictors of internet bullying. *Journal of Adolescent Health, 41*, 51-58.
- Ybarra, M.L. ve Mitchell, K.J. (2004). Online aggressor/targets, aggressors, and targets: a comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines, 45*, 1308-1316.

Ek 1. Öğretmen Sanal Zorbalık Algısı Ölçeği

		Her zaman	Sık sık	Ara sıra	Nadiren	Hiçbir zaman
1.	Sanal zorbalıktan endişelenirim.					
2.	Sanal zorbalık olaylarıyla başa çıkmada kendimi yeterli bulurum.					
3.	Okul personeline sanal zorbalıkla ilgili bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır.					
4.	Öğretmenler, öğrencilere sanal zorbalığı önlemek için bir program uygulamalıdır.					
5.	Sanal zorbalığın üstesinden gelebilmek için sınıf dışı etkinlikleri organize edilmelidir.					
6.	Sanal zorbalığı belirlemek için öğrencilere anket uygulanmalıdır.					
7.	Sanal zorbalıkla ilgili aileler bilgilendirilmelidir.					
8.	Medya aracılığı ile sanal zorbalıkla ilgili bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır.					
9.	Öğrenciler sanal zorbalığın olumsuzluklarından kurtulması için psikolojik danışma yardımı almalıdır.					
10.	Sanal zorbalık olaylarını önlemede ailelerden yardım alınmalıdır.					
11.	Sanal zorbalık olaylarını önlemek için bu zorbalığı yapanlara cezalar verilmelidir.					
12.	Sanal zorbalık olayları öğrenciler arasında yapılan şakalardır.**					
13.	Sanal zorbalık olaylarına maruz kalanlar bu olayları belli bir süre sonra unuturlar.**					
14.	Sanal zorbalık olayları öğrencilerin okul ilgisinin azalmasında etkili değildir. **					

** Ters Madde